

## NEKI PROBLEMI UZ IZRADU RJEČNIKA POMORSKOG NAZIVLJA

UDK 801.3:801.316:001.4

Leksikologija ima u hrvatskoj lingvistici dugu i bogatu tradiciju. To se, dakako, odnosi i na dvojezične rječnike. Začuđuje, međutim, relativna zastalost stručne leksikologije, usprkos činjenici što smo prve terminološke rječnike dobili vrlo rano (Šulekov rječnik znanstvenog nazivlja, 1875).

Pomorstvo je od dolaska Južnih Slavena na Jadran jedna od osnovnih djelatnosti i bitno je utjecalo na društveno-politički pa i kulturni razvoj naših naroda. To je i razlog što su pomorski hrvatski jezik proučavali lingvisti i pomorski stručnjaci.

Proučavanje pomorskog jezika na našim obalama Jadrana otežano je zbog nekoliko razloga:

— slavensko pomorsko nasljeđe (iz zakarpatskog doba) bilo je relativno skromno, a dokazi o tome vrlo su nepouzđani

— došavši na more, Slaveni su došli u dodir s pomorski i kulturno razvijenijim narodima (Grci, Romani, romanizirani Iliri i Liburni, zatim Talijani, posebno iz južne Italije, i Mlečani)

— službeni jezik u prvim pomorskim učilištima na Jadranu nije bio hrvatski, već talijanski, itd.

U 19. stoljeću, u doba preporoda, više se proučava hrvatski pomorski jezik, pa se osjeća potreba da se nađu izvorni slavenski termini kako bi se postupno ustanovila narodna pomorska terminologija.

Prve napore u tom smislu učinili su nastavnici pomorskih škola u Senju i Bakru (Rijeci) Jakov Antun Mikoč (1797-1854) i Božo Babić. Mikoč je, na temelju vlastitog iskustva i pomorskih govora, 1852. godine izdao »Rečnik Rukokretni«, a Babić 1870. »Morski Riečnik (hrvacko-srbski upoređen s italijanskim jezikom, od jednoga pomorca).

Zanimljivo je da su se popisi i tumačenja pomorskih termina u nas pojavili i mnogo prije. Pavao Ritter Vitezović izdao je potkraj 17. stoljeća latinsko-hrvatski rječnik i u dodatku objavio pomorsko nazivlje na našem jeziku. Treba napomenuti da su Talijani, kao narod s mnogo duljom pomorskom tradicijom, objavili prvi pomorski terminološki rječnik tek 1863. godine. Prije toga (1821) A. Jal je u Francuskoj započeo raditi na opsežnom pomorskom rječniku (Glossaire Nautique), u kojem se uz osamnaest evropskih jezika daju i terminološki ekvivalenti na »ilirsko-dalmatinskom« i »srpskobugarškom« (Milošević, 1974).

Svjedočanstva o pomorskim terminima u staroslavenskom jeziku proučavao je i objavio Fran Miklošič u »Lexicon Peleoslavonico-Graeco-Latinum« (Vindobonae, 1862-1865). Iz tog rječnika crpili su izvore i spoznaje najbolji proučavaoci našega pomorskog jezika P. Skok, M. Deanović, B. Jurišić i ostali.

Između dva svjetska rata osjeća se sve veća potreba za standardizacijom pomorske terminologije. Rezultat toga su Crničev »Pomorski rječnik« (Split, 1922), »Pomorska terminologija«, I i II, Komande mornarice Kraljevine Jugoslavije (Srpsko-hrvatsko-njemački pomorski rječnik, 1930) te nekoliko pokušaja rada na rječnicima koji su ostali u rukopisima.

Nakon 1945. godine posao na standardizaciji pomorske terminologije preuzima JAZU odnosno njezin Jadranski institut, koji 1949. godine osniva Komisiju za pomorsku terminologiju. Taj veliki posao i pothvat 1953. godine preuzima Leksikografski zavod u Zagrebu, koji već iduće godine izdaje prvi svezak »Pomorske enciklopedije«, a 1955. izdana je »Građa za pomorsku terminologiju« (Anali Leksikografskog zavoda FNRJ, sv. 1). Sistemski rad na pomorskoj terminologiji nakon toga je zamro, pa ovdje vrijedi samo navesti »Pomorsku terminologiju« kao prilog (Indeks) posljednjem (osmom) svesku »Pomorske enciklopedije« (prvo izdanje) 1964. i »Pomorski rječnik rusko-englesko-hrvatskosrpski« Vekarić-Sofonova.

Od tog vremena pa do početka skupljanja korpusa za rječnik hrvatsko ili srpsko-engleskog pomorskog nazivlja (Fakultet za pomorstvo i saobraćaj u Rijeci) ne objavljuju se pomorski rječnici, iako je upravo to razdoblje revolucije u pomorskom prometu, a u lingvističkom smislu caruje tzv. treća faza jezičnih dodira u pomorstvu — faza utjecaja engleskog jezika (poslije grčko-romanske i južno talijansko-mletačke).

Godine 1981. na zahtjev »Jadranbroda«, započeo je sistematski rad na usuglašavanju i normiranju terminologije u brodogradnji. Akciju vodi »Jugoregistar« u Splitu, a surađuju sva jadranska brodogradilišta, te znanstveno nastavne ustanove (Fakultet za pomorstvo i saobraćaj u Rijeci, Brodarski institut), projektantske organizacije i drugi. U radu sudjeluju i jezični stručnjaci za hrvatski jezik. Obraden je veći dio nazivlja po grupama, a termini se usuglašavaju na zajedničkim sastancima radnih grupa i konzultata. To će, nesumnjivo, pridonijeti uspjehu čitavog pothvata. Rječnik obuhvaća termine, njihove glose i engleske ekvivalente.

Pri izradi pomorskog rječnika (jednojezičnog ili dvojezičnog) pojavljuju se neki problemi o kojima valja voditi računa. To su, prije svega, izvori *korpusa*. Svaki takav korpus mora proistjecati iz uporabnog jezika, tj. jezika koji se svakodnevno primjenjuje u praksi, na brodu, u luci, u pomorskoj agenciji, špediciji, brodskim agencijama, brodogradilištima, itd. Taj će se korpus nužno znatno razlikovati od korpusa dobivenoga na osnovi istraživanja najraznovrsnije literature s područja pomorstva (udžbenici, knjige, časopisi, glasila, itd.). Razlike su često tolike da se gotovo radi o dva jezika: govornom i pisanom. Uz to, postoje i dijalektizmi. Leksikolog mora uzeti u obzir sve pojavne oblike leksičkih jedinica i popisivati sve kolokvijalne i dijalektalne jedinice, da bi kasnije u pripremanju rječnika upućivao na najbolja rješenja. Pri tom će kriterij učestalosti i jasnoće jezičnog izraza najčešće biti presudan, ali će se i ostala rješenja adekvatno registrirati. Primjerice, uz »zapovjednik«, »prvi časnik palube«, »upravitelj stroja«, »jakubice«, »brodsko skladište«, »naći će mjesto u rječniku i »barba«, »čif«, »kapo«, »boškaina«, »štiva«, itd.

Drugi je problem *status tudica* u korpusu. Pomorski jezik na našim obalama i brodovima stoljećima je bio izložen stranim utjecajima, pa to treba imati na umu. Novi se nazivi, prema B. Jurišiću (1966), ne izmišljaju, već se primaju od ljudi s kojima smo u kontaktu. Pomorski jezik u nas najbolji je

dokaz te tvrdnje. Iako se rijetko može govoriti o bilingvizmu u pomorskom jeziku u nas, u jeziku naših pomoraca ima dosta stranih termina, pa i struktura. Svi autori članaka o pomorskoj terminologiji u posljednjih se tridesetak godina bave upravo čistoćom pomorskog jezika, priznajući, doduše, da i tuđice imaju svoju leksičku vrijednost. To se najviše odnosi na talijanizme, a u novije vrijeme i na anglicizme. Napada se tzv. noštromizam u jeziku pomoraca. Taj je govor vođa palube pun talijanizama (prova, timun, noštromo, kaldaja, makina, rada, riva, molo, itd.). Kapetan I. Buljan najbolje odražava to stanje riječima: »... na brodovima, u pomorskim ustanovama i poduzećima i uopće na svakom radnom mjestu pomorca još caruje avet 'noštromizma'« (1966). Štoviše, taj je »noštromizam« prodro i u sredstva masovnih komunikacija. U poslijeratnom razdoblju našeg pomorstva očit je bio utjecaj engleskog jezika (dispeč, dimaridž ili demuraž, čif, pir, kontejner). Čak ni »Pomorska enciklopedija« nije mogla zaobići neke anglicizme, pa ih u izvornom obliku navodi kao natuknice (Dispatch money, mortgage, broken stowage, itd). Osobito su česti u pomorskopravnoj literaturi i komercijalnom poslovanju. Iscrpan rječnik pomorskog nazivlja, naravno, ne smije zanemariti takve termine, ali valja primijeniti navedene kriterije.

Govorni jezik pomoraca, na brodu ili na kopnu, sadrži uglavnom tuđice (prije svega talijanizme), a sva leksički ili terminološki propisana rješenja postaju u svakodnevnom govoru pomoraca neprirodna, pa i smiješna (Buljan, 1966).

Iz navedenih povijesno-jezičnih, sociolingvističkih i terminoloških teškoća kojih još ima u našem pomorstvu proistječu brojni problemi pri izradi dvojezičnih pomorskih rječnika.

Ovdje su prikazani samo neki leksički i terminološki problemi u vezi s izradom dvojezičnoga pomorskog rječnika. Suvremena praksa nameće potrebu za jezičnim rješenjima, pa će ubuduće biti nužna suradnja pomorskih i jezičnih stručnjaka kako bi se u našem jeziku našli pravi termini ili, bolje rečeno, oblici tuđica koji bi bili najpravičnije integrirani u naš jezik. To se danas uglavnom odnosi na engleske termine u suvremenim transportnim tehnologijama (container, container ship, roll on/roll off vessel, break-bulk cargo, barge carrier, LASH ship, OBO vessel, LNG ship), ali i u drugim domenama pomorstva (ship operator, terminal operator, outsider, deep-sea trade, liner service, port authority, port management, port administration, port facility, ...).

## LITERATURA

- BABIĆ, Božo, *Morski rječnik*, 1896, u: M. Urbany (1978)  
 BULJAN, Ivo, *Problemi terminologije u našoj trgovačkoj mornarici*, Pomorski zbornik, IV, 1966.  
 DEANOVIC, Mirko, *Stratifikacija naših pomorskih i ribarskih naziva po njihovu porijeklu*, Pomorski zbornik, IV, 1966.  
 JURIŠIĆ, Blaž, *Pomorski izrazi u Vitezovićevu rječniku*, Anali Jadranskog instituta JAZU, Zagreb, 1956.  
 JURIŠIĆ, Blaž, *Rukopisni nautički rječnik J. A. Mikoča 1852*, Anali Jadr. instituta JAZU, Zagreb, 1958  
 MIKLOŠIĆ, Fran, *Lexicon Paleoslavonico Graeco-Latinum*, Vindobonae, 1862-1865, u: Jurišić, (1966)



- MIKOČ, J. A., *Rečnik rukokretni*, 1852, u: Jurišić (1958)
- MILOŠEVIĆ, Milivoj, *Pomorska terminologija*, Zbornik VPŠ u Kotoru, knjiga 22, 1974.
- ŠIMOVIĆ, Anton, *Pomorski leksikon u izdanju Leksikografskog zavoda*, »Naše more«, Dubrovnik, 1981.
- URBANY, Marijan, *Leksička i sintaktička svojstva i stilističke osobitosti engleskog poslovnog jezika* (disertacija), Filozofski fakultet, Zagreb, 1978.
- VITEZOVIĆ, Pavao Ritter, *Latinsko-hrvatski rječnik (Navium nomenclatura)*, u: Jurišić, (1956).  
— *Pomorska enciklopedija*, I i II izdanje, JLZ, Zagreb.

## SOME PROBLEMS IN COMPILING THE CROATIAN-ENGLISH MARITIME DICTIONARY

### Summary

This paper deals with the development of the Croatian maritime language, the source of the native maritime terminology and foreign influence by studying the history and the present problems of the maritime lexicography in our country. Also considered are some questions and difficulties in compiling the lexical material for the two-language maritime dictionary. A survey of the recent developments in this field is given involving the present work on the Croatian-English Maritime Dictionary at the Faculty of Maritime Studies of Rijeka.